

KARA KAM
TÜRK BİTİĞİ
(TÜRK DESTANI)

AHMET B. ERCİLASUN

MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİYLE

YAYIN NU: 1890

EDEBÎ ESERLER: 962

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-419-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Resimler: Mehmet Sağ (Tuval üzerine akrilik boya)

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ceyhun Durmaz

Baskı ve Cilt : İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İSTANBUL

Tel: (0212) 444 62 18 Sertifika No: 45523

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.

Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Ahmet Bican Ercilasun: 1943'te İzmir'de doğdu. 1962'de İzmir İmam Hatip Okulunu, 1963'te Edremit Lisesini bitirdi. 1963-1967 arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okudu. 1965-1967 yıllarında Ömer Lütfü Barkan'ın yönettiği Türk İktisat Tarihi Enstitüsünde uzman olarak çalıştı. 1967'de Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Türk dili asistanı olarak göreve başladı. "Kars İli Ağzları – Ses Bilgisi" adlı çalışmasıyla 1971'de doktor oldu. 1971'de Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne öğretim görevlisi olarak tayin edildi. 1972-1973'te askerlik görevini yaptı. 1976 Haziranı ile 1977 Ağustosuna arasında ABD'nin Seattle şehrindeki University of Washington'da misafir araştırmacı olarak bulundu. "Kutadgu Bilig'de Fiil" adlı teziyle 1979'da doçent oldu. 1983-1986 yıllarında ek görevle Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümünün başkanlığını yürüttü. Bu görevi sırasında Türk lehçeleri üzerine yüksek lisans ve doktora tezleri yönetmeye başladı. 1986'da Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesine profesör olarak atandı. Aynı yıl bu fakültede Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kurdu. 1986-1990 yıllarında Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu müdürlüğü yaptı. 1990 sonlarında bir yıl süreyle Kültür Bakanlığında görevlendirildi; Türk Dünyası'ndan çağrılan akademisyenlerle birlikte *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*'nü hazırladı. 1993'te Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünü kurdu. 21 Eylül 1993 – 06 Kasım 2000 tarihleri arasında Türk Dil Kurumu başkanlığı yaptı. 2001 yılında Türkiye – Kırgızistan Manas Üniversitesinde (Bişkek) Edebiyat Fakültesi dekanı olarak görev yaptı. 2004-2005 öğretim yılında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki Girne Amerikan Üniversitesinde bir yıl çalıştı. 2010 yılının Şubat ayında Gazi Üniversitesinden emekli oldu.

Ahmet B. Ercilasun, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Ocağı, Azerbaycan Kültür Derneği ve Millî Düşünce Merkezi üyesidir.

Kitap olarak yayımlanan eserleri şunlardır:

- Arpaçay Köylerinden Derlemeler* (Selahattin Olcay ve Ensar Aslan'la birlikte – Ankara 1976)
Bugünkü Türk Alfabeleri 1-2 (Ankara 1977)
Kars İli Ağzları – Ses Bilgisi (Ankara 1983)
Kutadgu Bilig Grameri – Fiil (Ankara 1984)
Dilde Birlik (İstanbul 1984)
"Başlangıçtan XIII. Yüzyıla Kadar Türk Nazım ve Nesri", *Büyük Türk Klasikleri 1* (İstanbul 1985)
Uygur Halk Masalları (Şekür Turan'la birlikte – Ankara 1989)
Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri (Ankara 1990)
Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri (ortak – Ankara 1990)
Moğolistan ve Çin Günlüğü (Ankara 1991)
Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1-2 (ortak – Ankara 1991-1992)
Türk Dünyası Üzerine İncelemeler (Ankara 1993)
Türk Dili 1-4 (Leylâ Karahan'la birlikte – Ankara 1994, 1996)
Gülner – roman (İstanbul 1998)
Başlangıçtan 20. Yüzyıla Türk Dili Tarihi (Ankara 2004)
2BA – Beden-Beyin Akımı – roman (Ankara 2006)
Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I Fiil – Basit Çekim (ortak – Ankara 2006)
Makaleler – Dil-Destan-Tarih-Edebiyat (Ankara 2007)
Türk Lehçeleri Grameri (ortak – Ankara 2007)
Kâşgarlı Mahmud – Dîvânü Lugâti't-Türk – Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin (Ziyat Akkoyunlu ile birlikte – Ankara 2014)
Türk'ün Kayıp Kitabı – Ulu Han Ata – roman (Ankara 2016)
Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları (İstanbul 2016)
Atsız – Türkçülüğün Mistik Önderi (Ankara 2018)
Nehir Destan Oğuzname (Oguz Bitig) (İstanbul 2019)
Dîvânü Lugâti't-Türk'teki Şiirler ve Atasözleri (İstanbul 2020)
Türklük Bilimi Yazıları (İstanbul 2020)
Türkçülük Yazıları (İstanbul 2020)
Türk Dili Temel Kitabı – Herkes İçin Türk Dili (Ankara 2020)
Bengü İl Tuta Olurtaçı Sen – Köl Tigin-Bilge Kağan-Tunyukuk Anıtları (İstanbul 2021)

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI	9
TÜRK BİTİĞ TÜRK DESTANI	
KARA KAMIŇ NETEGLİKİN AYUR / KARA KAMIN MAHİYETİNİ SÖYLER.....	13
YARUK YAZ, İLÇİ, KARA KAM KELMİŞİN AYUR / AYDINLIK BAHARIN, ELÇİNİN, KARA KAMIN GELİŞİNİ SÖYLER.....	23
İSTEMİ ÖZİN AYUR / İSTEMİ KENDİSİNİ ANLATIR	35
KARA KAM EBREN NETEG BOLMIŞIN AYUR / KARA KAM EVRENİN NASIL OLUŞTUĞUNU SÖYLER	39
KARA KAM KİŞİ NETEG BOLMIŞIN AYUR / KARA KAM KİŞİNİN NASIL OLUŞTUĞUNU SÖYLER..	49
KARA KAM KİŞİNİN TİŞİNİN ATIN AYUR / KARA KAM KİŞİNİN DİŞİNİN ADLARINI SÖYLER	59
KARA KAM YİR SUBUG AYUR / KARA KAM YERİ SUYU (ÜLKEYİ) SÖYLER	65
KARA KAM ALTUN KANIG AYUR / KARA KAM ALTUN KAN'I SÖYLER.....	71
TENRİ TİLEKİN AYUR / TANRININ DİLEĞİNİ SÖYLER	81
TENRİ KİŞİKE NEGÜ BİRMİŞİN AYUR / TANRININ İNSANA NELER VERDİĞİNİ SÖYLER	83
KARA KAM NEGÜ AYUR / KARA KAM NE SÖYLER	87
KARA KAM TUMANIG, AYIG AYUR / KARA KAM TUMAN'I, AY'I SÖYLER	89
KARA KAM KELİĞİ / KARA KAM'IN GELİŞİ	93
KARA KAM TUMANIG YANA AYUR / KARA KAM TUMAN'I TEKRAR SÖYLER	99
KARA KAM TUMANKA NEGÜ TİMİŞİN, TUMAN NE KILMIŞIN AYUR / KARA KAM'IN TUMAN'A NE DEDİĞİNİ TUMAN'IN NE YAPTIĞINI SÖYLER	113
AY KÖRKİN, AY OGULIN AYUR / AY'IN GÜZELLİĞİNİ, AY'IN OĞLUNU SÖYLER.....	119
TUMAN OGLI NETEG ERMİŞİN AYUR / TUMAN'IN OĞLUNUN NASIL OLDUĞUNU SÖYLER...133	

TUMAN OGLINIŇ AD ALMIŞIN AYUR / TUMAN OĞLUNUN AD ALDIĞINI SÖYLER.....	139
BATUR OK KILMIŞIN AYUR / BATUR'UN OK YAPTIĞINI SÖYLER.....	149
BATUR YAGAN ÖLÜRTÜKİN AYUR / BATUR'UN FİL ÖLDÜRDÜĞÜNÜ SÖYLER.....	157
BATUR TEMİRİĞ BAKIRIG ÖGMİŞİN AYUR / BATUR'UN DEMİRİ BAKIRI ÖVDÜĞÜNÜ SÖYLER.....	165
BATUR YIŞUK KIZIG ALMIŞIN AYUR / BATUR'UN IŞIK KIZI ALDIĞINI SÖYLER.....	171
KÜN, AY, YULTUZ TOGMIŞIN AYUR / GÜN, AY, YILDIZ'IN DOĞDUĞUNU SÖYLER.....	177
BATUR BUTAK KIZIG ALMIŞIN AYUR / BATUR'UN BUDAK KIZI ALDIĞINI SÖYLER.....	181
KÖK, TAG, TENİZ TOGMIŞIN AYUR / GÖK, DAĞ, DENİZ'İN DOĞDUĞUNU SÖYLER.....	187
BATUR ATI YORIDUKIN AYUR / BATUR ADININ YÜRÜDÜĞÜNÜ SÖYLER.....	191
BATUR BULUN BOLMIŞIN AYUR / BATUR'UN TUTSAK OLDUĞUNU SÖYLER.....	197
AY KATUN BATUR AGISIN AYUR / AY KATUN BATUR AĞITINI SÖYLER.....	209
AY KATUN KERGEK BOLMIŞIN AYUR / AY KATUN'UN VEFAT ETTİĞİNİ SÖYLER.....	215
İSTEMİ KAN TÖZE BİLMEMİŞİN AYUR / İSTEMİ HAN'IN DAYANAMADIĞINI SÖYLER.....	223
KİDİN NEGÜ BOLMIŞIN AYUR / SONRA NE OLDUĞUNU SÖYLER.....	229
BATUR NEGÜ KILMIŞIN AYUR / BATUR'UN NE YAPTIĞINI SÖYLER.....	237
BATUR KAGAN BOLMIŞIN, TUNGUZ SUKLUKIN AYUR / BATUR'UN KAĞAN OLDUĞUNU, TUNGUZ'UN AÇ GÖZLÜLÜĞÜNÜ SÖYLER.....	255
KARA KAM TABGAÇIG AYUR / KARA KAM ÇİNLİYİ SÖYLER.....	263
KARA KAM BATUR AGISIN AYUR / KARA KAM BATUR'UN AĞITINI SÖYLER.....	279
KARA KAM ERKİNE KONUG AYUR / KARA KAM ERGENEKON'U SÖYLER.....	283
KARA KAM ERKİNE KONDA TAŞIKIG AYUR / KARA KAM ERGENEKON'DAN ÇIKIŞI SÖYLER.....	297
SÖZLÜK.....	305

SÖZ BAŞI

Destanın ilk bölümlerini *Türk Dili* dergisinin Ocak 1996 ve Haziran 1996 sayılarında yayımlamıştım. Ocak 1996'da “Kara Kam’ın Şiirleri” başlığıyla yayımladığım ilk yazıda şunları yazmıştım:

Kara Kam’la tanışıklığımız 1971 yılına kadar gider. Güz aylarının sarı bir günündeydi. Tunali Hilmi Caddesi’nde Dursun Yıldırım’ın evinde. O gün Hunları, Göktürkleri, Atsız’ı, eski Türklerin dinini ve şamanları konuşmuştuk. Türk tarihinin ve eski Türk dininin bilinmedik noktalarını yakalamak istemiştik. İlk defa 1971 güzünün, işte o sarı kara gecesinde Kara Kam’ın beni zorladığını hissetmişim. Bir yerlerden yol bulmak, bir yerlerden ışık görmek istiyordum. O gece ve sonraki geceler... Yüreğim ve beynimi çok zorladı. Damarlarımda şiddetli bir baskı, kalbimde derin bir ürperiş duyduğum çok oldu. Zaman zaman hücrelerimin tırmalandığını da hissediyordum. Fakat ne o bana ulaşabildi ne ben ona ulaşabildim. Belki de Kara Kam, sadece fantezik konuşmalarımızın bir ürünüydü. Uzun yıllar beni zorlamadı.

Sonra Türk destanı üzerinde düşünmeye başladığım yıllara adım attım. 1987, 1988 yıllarına. Reşideddin, Ebülğazi Bahadır Han ve Dede Korkut’u birlikte düşündüğüm yıllardı. Oğuz Kağan Destanı’ndan Dede Korkut’a yol bulduğum yıllar. Destan ve masal diyordum; edebî türlerin padişahı bunlar olmalı. İnsanlık tarihinin bilinmedik dehlizlerinde ne roman ne hikâye; sadece destan ve masal vardı. “Açıl susam açıl,” diyordu masal kahramanı ve taştan kapılar açılıveriyordu. Kahramanla birlikte biz de mağaralardan içeri süzülüveriyorduk. Kim bilir kaç korsanın, kim bilir kaç gemiyi yağmalayarak topladığı mücevherler, izbe mağarayı ışıl ışıl aydınlatıyordu. İnsanlığın tarih öncesi, belki de şuur öncesi bu mağaralarda gizliydi. Ve “açıl susam açıl,” hiç şüphesiz bütün dillerin en tılsımlı cümlesiydi.

1988 kışının ürperici ve beyaz bir gecesinde Kara Kam’ın bana ulaştığını zannettim.

“Bumın Temir Tagda kelür	Bumin Demir Dağ’dan gelir
Kişi üze kagan bolur	Kişi üzre kağan olur
Ünin küsin yirke salur	Ününü dünyaya salar
Teñride kuş teg uçulsun.	Gökte kuş gibi uçulsun.”

“Iduk yir bolur gu Türksüz	Kutlu yer olur mu Türksüz
Başımız bolur gu börksüz	Başımız olur mu börksüz
Türk bodun bolur gu Tatsız	Türk milleti olur mu Tatsız
Koñ, Yinçü Ögüz keçilsün.	Koy, İnci nehri geçilsin.”

Daha birkaç dörtlük ve “men Kara Kam men – Ben Kara Kam’ım,” diye başlayan kara sözler. Bu belki bir vehim, belki de bir düştü. Belki de Kara Kam’ın yeni bir yoklayışı. O, Göktürkçe söylemeli, Göktürk çağından gelmeliydi. Eğer gerçekse ve gerçekten yaşamışsa Göktürk çağında yaşamış olmalıydı. Böyle düşünüyordum. Belki de böyle hayal ediyordum. Hayalin gerçek olmadığını kim iddia edebilir ki? Fakat işte gerçek değildi ve Kara Kam yine kaybolmuştu.

Sonra Rüstem Behrudî’nin şiirlerinde onu sezer gibi oldum. Herhâlde Kara Kam tek bir yol denemiyordu. Dünyaya ve bu çağa çıkmak için çeşitli yolları zorluyordu. Onu az çok tanıdığım için Behrudî’nin şiirlerinde varlığını hissettim. Bu defa Azerbaycan Türkçesiyle konuşuyordu. Acaba Kara Kam birçok defa birçok yol bulmuş olabilir miydi? Bugüne çıkmak istediğine göre başka zamanlara da yolculuk etmiş olabilir miydi? Bu soruları günlerce kendime sordum. Hatta eski, yeni şiir parçalarını, destanları, masalları, kara sözleri bu gözle okudum. Bazılarında Kara Kam’ı yakalar gibi oldum. Sonunda yukarıdaki sorulara “evet,” diye cevap verdim. Kara Kam birçok defa başka zamanları ziyaret etmiş olmalıydı. İşte şimdi de beni zorluyordu. Damarlarımda basınç, beynimde zonklama olmuştu. Kara Kam yeniden başka bir zamana yol bulmuştu. Göktürkçe söylüyordu; belki de altıncı yüzyılın Göktürkçesiyle...

1971 yılında Dursun Yıldırım Sarı Kam olmuştu, ben de Kara Kam olmuşum. Hâlâ bu isimlerle haberleşiriz. Ancak ben destanla ilgili birçok parçayı 1993-1996 ve 1999 yıllarında yazdım. 2003 yılındaki birkaç parça dışında bugüne dek destana el atmadım. Nihayet 2020 sonlarında destan tamamlanmak istedi. Böylece “bitig tükedi”.

3631 saptan (dizeden) oluşan *Türk Bitig*, İstemi Kağan döneminin diliyle yazılmıştır. Türklük biliminde 7-13. yüzyıllar arası “Eski Türkçe” olarak adlandırılır. Köktürk alfabesiyle yazılmış Köktürk, Uygur, Yenisey anıt ve yazıtları, çeşitli alfabelerle yazılmış eski Uygur belge ve kitapları, Arap harfleriyle yazılmış Karahanlı dönemi eserleri Eski Türkçenin verimleridir. Bütün bu verimler, 15.000 civarında söz varlığına sahiptir. İstemi Kağan döneminin dilini tasarlarken bu söz varlığından Türkçe kökenli olanları kullandım. Metin, ses ve biçim bilgisi açısından ise tamamen Köktürk dönemine göre düzenlenmiştir. Bu sebeple metinde, bugünün ölçünlü Türkiye Türkçesinde bulunmayan iki sese de yer verdim: ɲ (birçok lehçede ve pek çok Anadolu ağzında bulunan, deniz, aldınız gibi kelimelerdeki damak n’si); ñ (Bugün sadece Saha / Yakut Türkçesinde bulunan y sesine yakın ince n).

Ancak İstemi Kağan dönemi, bengü taşlardan 150 yıl kadar öncedir. Dolayısıyla destanda benim tasarladığım kelime ve biçimler de vardır. Oğlan, eren, kızan gibi kelimelere benzeterek alp+an “alplar”, kür+en “kahramanlar”, kam+an “kamlar”; kutad-, ered- örneklerine benzeterek kop+ad- “çoğalmak”, tar+ad- “daralmak” gibi kelimeler tasarladım. Kör- “görmek” fiilinden körge “basır, her şeyi gören”, tokı- “vurmak” fiilinden tokıç “vuruş, tokat”, kıbir- fiilinden kıbrım “kıvrım” gibi sözler türettim. Türevlerinden hareketle yak “yakın”, uz “uzak”, yo- “yok olmak” gibi kökler düşündüm. Çok az da olsa çağdaş lehçelerden yansıyan, fakat bende çok eskiden kalmış izlenimi yaratan kelimelere de yer verdim: aşık- “acele etmek”, yir yağı “petrol”. Ança ok “ancak”, ol erser “meğer, oysa” sözleri de benim tasarladığım sözlerdir. Birkaç kelime de deşikeler (varyantlar) var olduğunu düşündüm: tıl / tül, ış / iş, ilç / elçi, ıgaç / yıgaç, kulan / kulun, kulgak / kulkak “kulak”, eki / iki, ok / ök “pekiştirici parçacık” ... Bazı özel isimlerde de aynı şekilde deşikeler olduğunu var saydım: Türk / Türük, Erkiñe Kon / Teriñ Yiş, Butak Kız / Yiğaç Kız.

Destan metnini Türklerin türeyiş efsanelerine; Oğuz Kağan Destanı’na, Ergenekon Destanı’na, Çin kaynaklarında Motun (Mete) için anlatılanlara dayanarak ben kurguladım. Destan, evrenin ve insanın yaratılışından başlıyor, Ergenekon’dan çıkışla sona eriyor. Elbette eski kaynaklarda olmayan, tamamen benim kurguladığım birçok yer de var.

Destanı, benim tasarladığım Kara Kam adlı bir kam (şaman) anlatıyor. Kara Kam olağanüstü özelliklere sahiptir. Zamanlar ve mekânlar üstüdür, çeşitli donlara (kılıklara) girer. İşte bu Kara Kam, İstemi Kağan, Bizans elçisini kabul ettiği sırada gökten gelerek destanı anlatmaya başlar. İstemi, adamları, Bizans elçisi, kara bodun da destanı dinler. Eserde zaman zaman etkileşimli (interaktif) tiyatro sahnelerine benzer bölümler de vardır. Destan genellikle dörtlüklerle yazılmıştır ama özellikle etkileşimli bölümlerde vezin tutmaz olur, dağılır.

Destanın adı hakkında kararsız kaldım. Bunun üzerine aklımda olan isimleri yazarak meslektaşlarıma danışmaya karar verdim. Metnin bölümlerinin listesiyle birlikte baştan, ortadan ve sondan birkaç parça göndererek onların görüşlerini istedim. Benim aklımdaki isimler şunlardı: Kam Bitig, Kara Kam Bitig, Iduk Bitig, Kagan Bitig, Yabgu Bitig, Alp Bitig, Türk Bitig...

Bitig kelimesinde tereddüdüm yoktu. Kelime eski metinlerimiz için “kitap, destan, +name” anlamlarında kullanılmaktaydı. Bunun en tipik örneği 930 tarihli *İrk Bitig*’dir. Eski Türkçede ırk, “fal” demektir ve daha sonra falname denilen kitapların ilk örneği *İrk Bitig* adını taşımaktaydı. Dolayısıyla isim olarak bitig kelimesini kullanabilirdim.

Meslektaşları beni kırmadılar ve hemen hepsi cevap vererek görüşlerini bildirdiler. Hepsine çok teşekkür ederim.

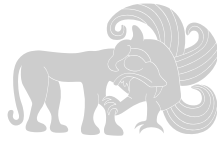
Görüşler iki isimde yoğunlaştı: Kara Kam Bitig / Kam Bitig ve Türk Bitig / Türk Bitigi. Sonunda ben de kapakta gördüğümüz isimde karar kıldım.

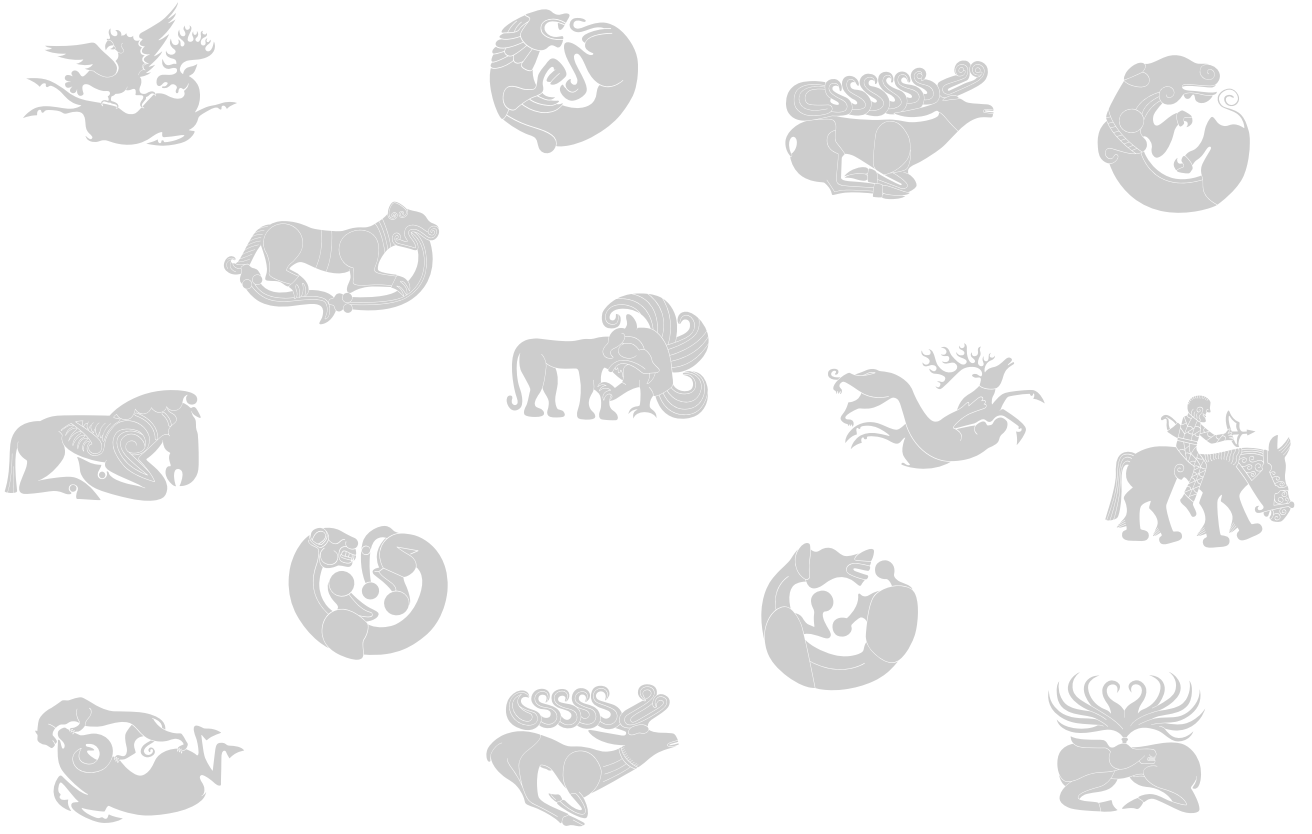
Türk Bitig, Köktürk döneminin diliyle yazılmıştı ama sonuçta bugünün okuyucusuna sunulacaktı. Bu sebeple metni bugünkü Türkçeye aktarmanın gerekli olduğunu düşündüm ve öyle de yaptım. Bununla yetinmeyerek bir de sözlük hazırladım. Sözlüğün hazırlanmasında asistanım Nuray Tamir bana yardımcı oldu, kendisine teşekkür ederim. Resimleriyle kitabı daha değerli hâle getiren ressam Mehmet Sağ’a da çok teşekkür ederim.

Türk Bütigi'nin varlığını haber alır almaz, eseri basmaya talip olan Göktürk Ömer Çakır'a ve kitabın en güzel şekilde basımını sağlayan Ötüken Neşriyat ilgililerine ve çalışanlarına sonsuz teşekkürler.

1450 yıl önce İstemi Kağan'a ve çevresindekilere Türk destanını anlatan Kara Kam'ın, bugünün Türklerine de aynı destanı anlatmasını istedim. Daha başka ne diyebilirim ki... En iyisi Kara Kam'ı okuyucularla baş başa bırakmak.

Ahmet B. Ercilasun
29.11.2020, 12:00
Alacaatlı / ANKARA

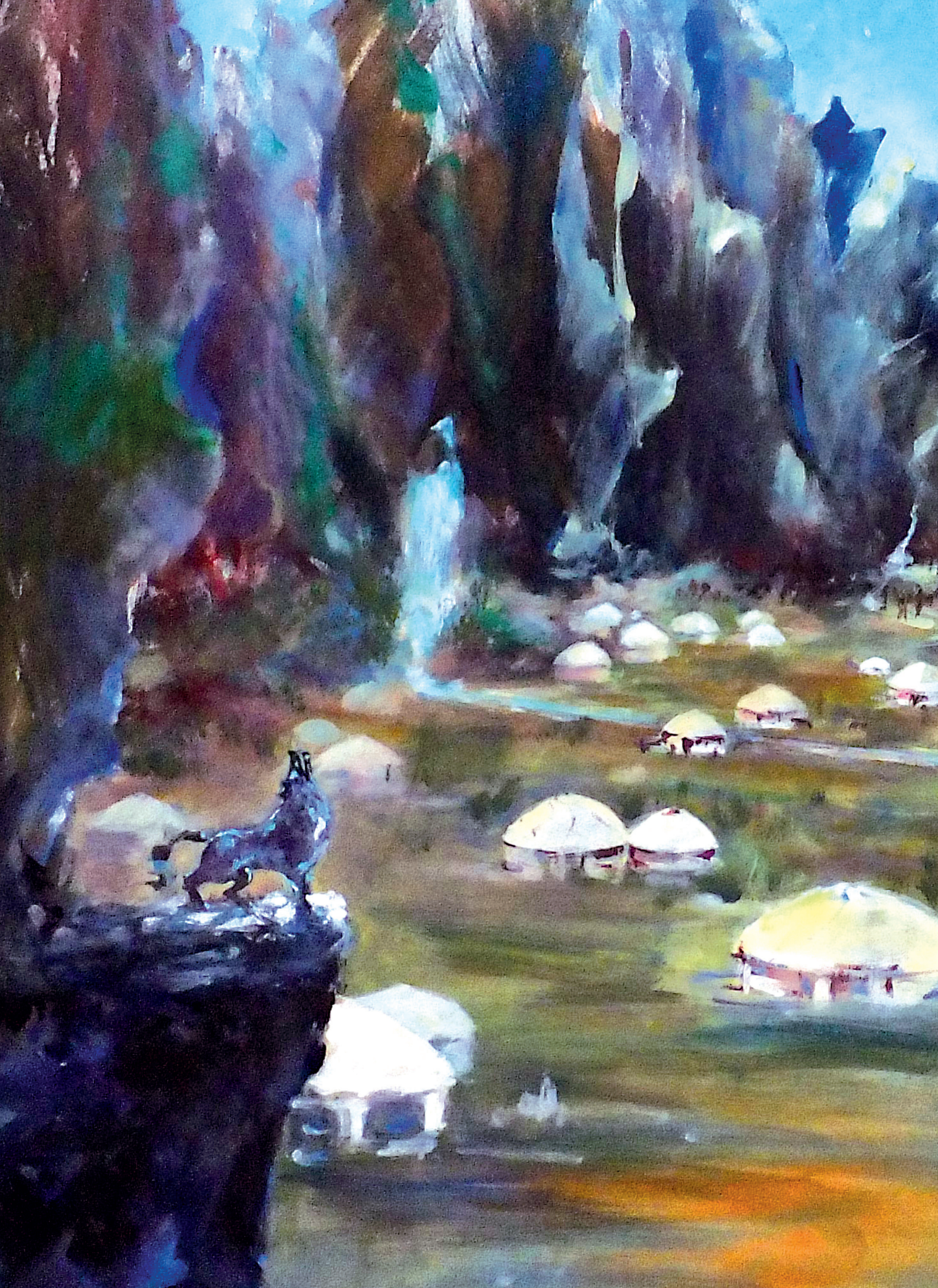

KARA KAMIN
NETEGLİKİN AYUR

KARA KAMIN
MAHİYETİNİ SÖYLER

Yana Kara Kam, kam ermiş,
Yana kolça kopuz kolta.
Yana Kara Kam, kam ermiş,
Yana yorır yolta belte.

Kara Kam Kara Kam kara,
Kara tün, kara kün kara.

10 Kara Kam kara tag aşā,
Kara tag, kara bel aşā;
Kara Kam kara sub keçe,
10 Kara sub, kara köl keçe.

Kara Kam Kara Kam kara,
Kara tün, kara kün kara.

Kara Kam kara tün öte,
Kara tün, kara kün öte,
Kara Kam katıg ay öte,
Katıg ay, tümen yıl öte.

Yine Kara Kam, kam imiş,
Yine kolca kopuz kolda.
Yine Kara Kam, kam imiş,
Yine yürür yolda belde.

Kara Kam Kara Kam kara,
Kara gece, kara gün kara.

10 Kara Kam kara dağ aşar,
Kara dağ, kara bel aşar;
Kara Kam kara su geçer,
10 Kara su, kara göl geçer.

Kara Kam Kara Kam kara,
Kara gece, kara gün kara.

Kara Kam kara gece geçer,
Kara gece, kara gün geçer,
Kara Kam çok çok ay geçer,
Çok ay, binlerce yıl geçer.

Kara Kam Kara Kam kara,
Kara tün, kara kün kara.

20 Yana Kara Kam, kam ermiş,
Yana kolça kopuz kolta.
Yana Kara Kam, kam ermiş,
Yana yorır yolta belte.

Kara Kam Kara Kam kara,
Kara kün, kara tün kara.

Kara Kam yir uçınta,
Kara Kam yar başınta;
Kara Kam yir üstinte,
Kara Kam teñri astınta.

30 Yar başınta Kara Kam turur,
Yanar kopuz kolta, oturur,
Yir uçınta Kara Kam turur,
Yiti kılıç belte, oturur.

Kara Kam Kara Kam kara,
Kara gece, kara gün kara.

20 Yine Kara Kam, kam imiş,
Yine kolca kopuz kolda.
Yine Kara Kam, kam imiş,
Yine yürür yolda belde.

Kara Kam Kara Kam kara,
Kara gün, kara gece kara.

Kara Kam yer ucunda,
Kara Kam yar başında;
Kara Kam yer üstünde,
Kara Kam gök altında.

30 Yar başında Kara Kam durur,
Yanar kopuz kolda, oturur;
Yer ucunda Kara Kam durur,
Keskin kılıç belde, oturur.

Kara Kam elig açar Teñrike,
Kara Kam tılın açar Teñrike,
Kara Kam köñül açar Teñrike.

Elig açar, tılın açar, ayur,
Kara Kam top ıgaçka ayur.
Elig açar, tılın açar, ayur,
Kara Kam kara kuşka ayur.
40 Elig açar, tılın açar, ayur,
Kara Kam kara kışka ayur.
Elig açar, köñül açar, ayur,
Kara Kam Kan Teñrike ayur:

Yağız yiriñ yir subı,
Yağız yiriñ yir subı;
Yanıgma köñül sabı,
Yanıglı köñül sabı!
Yakgıl köñülün közin,
Yakıp köñülün közin
50 Kötür Teñrike meni,
Kötür Teñrike meni!

Kara Kam el açar Tanrı'ya,
Kara Kam dil açar Tanrı'ya,
Kara Kam gönül açar Tanrı'ya.

El açar, dil açar, söyler,
Kara Kam top ağaca söyler.
El açar, dil açar, söyler,
Kara Kam kara kuşa söyler.
40 El açar, dil açar, söyler,
Kara Kam kara kışa söyler.
El açar, gönül açar, söyler,
Kara Kam Han Tanrı'ya söyler:

Yağız yerin yer suyu,
Yağız yerin yer suyu;
Yanan gönülün sözü,
Yanıp duran gönül sözü!
Yak gönülün gözünü,
Yakıp gönül gözünü
50 Kaldır Tanrı'ya beni,
Kaldır Tanrı'ya beni!

Kaba ıgaç, kop ıgaç,
Kalın ıgaç, top ıgaç,
Karşı tagda sop ıgaç,
Karşı yarta sap ıgaç!
Kara talının egip
Kara butak egirip
Kötür Teñrike meni,
Kötür Teñrike meni!

60 Kara kuzgun, kara kuş,
Kara boran, kara kış,
Kara tünte kar yağış,
Kara künte kar yağış!
Kar bolup, kanat bolup,
Kaz bolup, kugu bolup
Kötür Teñrike meni,
Kötür Teñrike meni!

70 Kök teñride Kan Teñri,
Kök teñride Kan Teñri!
Kötür katına meni,
Kötür katına meni!
Köz kulgakımın algıl,
Köz kulgakımın algıl!
Kötür katına meni,
Kötür katına meni!

Kaba ağaç, gür ağaç,
Kalın ağaç, top ağaç,
Karşı dağda sop ağaç,
Karşı yarda sap ağaç!
Kara dalını eğip
Kara budak eğirip
Kaldır Tanrı'ya beni,
Kaldır Tanrı'ya beni!

60 Kara kuzgun, kara kuş,
Kara boran, kara kış,
Kara gecede kar yağış,
Kara gündüzde kar yağış!
Kar olup, kanat olup,
Kaz olup, kuğu olup
Kaldır Tanrı'ya beni,
Kaldır Tanrı'ya beni!

70 Mavi gökte Han Tanrı,
Mavi gökte Han Tanrı!
Kaldır katına beni,
Kaldır katına beni!
Gözümü kulağımı al,
Gözümü kulağımı al!
Kaldır katına beni,
Kaldır katına beni!

Elig açar, tılın açar, ayur,
Kara Kam kök teñride ayur.
Elig açar, tılın açar, ayur,
80 Kara Kam kök teñizde ayur.
Elig açar, tılın açar, ayur,
Kara Kam temir tagda ayur.
Elig açar, tılın açar, ayur,
Kara Kam kara yirte ayur:

Teñri teg teñride men,
Teñride, teñizde men,
Temir tagda, törte men,
Temir Kazık yirte men,
Teñizde, köl, subda men,
90 Teñizde, öl, subda men,
Teñri teg teñride men,
Teñri teg teñride men.

El açar, dil açar, söyler,
Kara Kam mavi gökte söyler.
El açar, dil açar, söyler,
80 Kara Kam mavi denizde söyler.
El açar, dil açar, söyler,
Kara Kam demir dağda söyler.
El açar, dil açar, söyler,
Kara Kam kara yerde söyler:

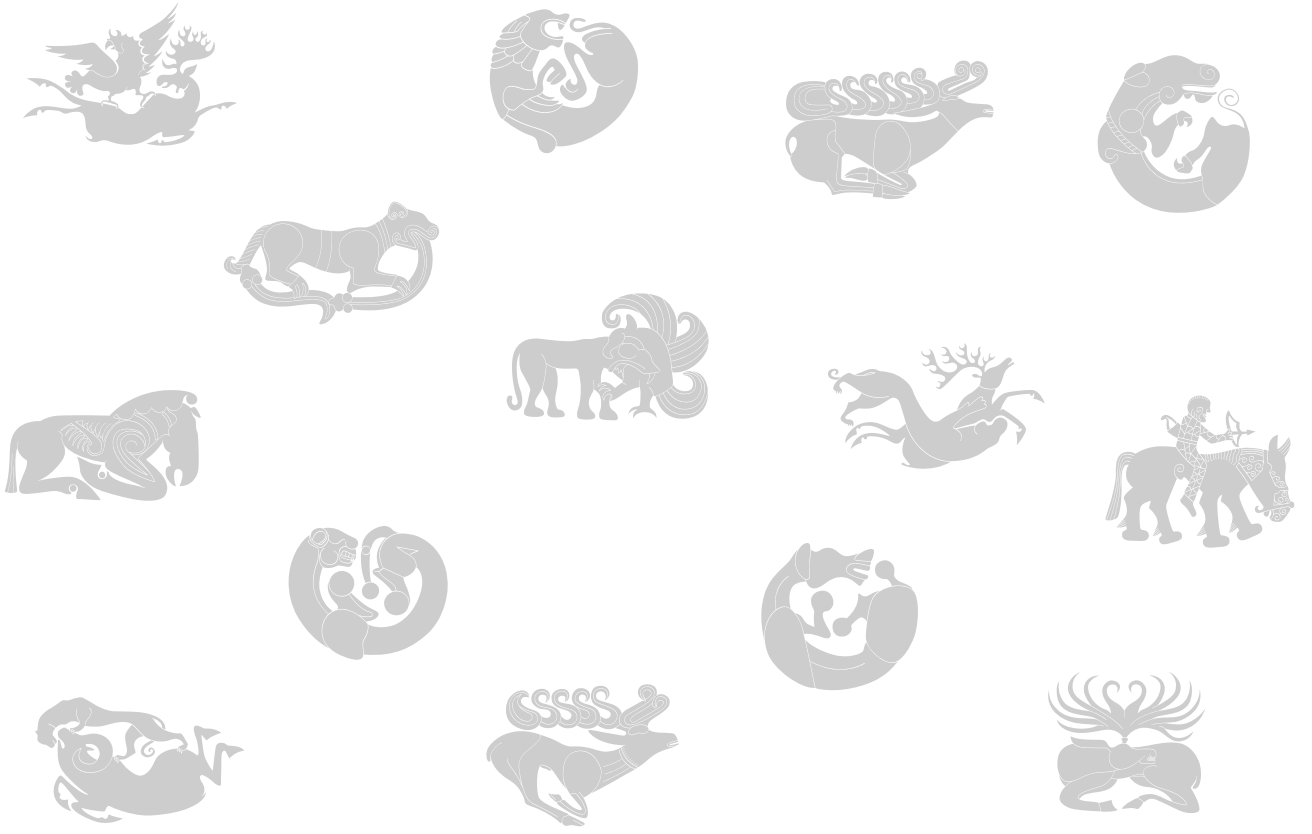
Tanrı gibi gökteyim ben,
Gökte, denizdeyim ben,
Demir dağda, tördeyim ben,
Demir Kazık yerindeyim ben,
Denizde, gölde, sudayım ben,
90 Denizde, yaş yerde, sudayım ben,
Tanrı gibi gökteyim ben,
Tanrı gibi gökteyim ben.

Kara Kam kara yirte,
 Kara Kam kök teñride,
 Kara Kam kara költe,
 Kara Kam keñ teñizde,
 Kara Kam akar subda,
 Kara Kam sözde sabda,
 Kara Kam kara tagda,
 100 Kara Kam tüzen түзде,
 Kara Kam sabda, sözde,
 Kara Kamimde, izde,
 Kara Kam kara temirte,
 Kara Kam ak kümüşde,
 Kara Kam kız altunta,
 Kara Kam kızıl otta,
 Kara Kam ot ıgaçda,
 Kara Kam yir yagınta,
 Kara Kam Kömür Tagda,
 110 Kara Kam Yar Subınta,
 Kara Kam ak bulıtda,
 Kara Kam kök bulıtda,
 Kara Kam kara kuş kanatınta,
 Kara Kam ak kugu boynınta,
 Kara Kam kök böri tonınta,
 Kara Kam kök böri üninte,
 Kara Kam Ak Azman egninte,
 Kara Kam ot köz adgır yalınta,
 Kara Kam kün yarukda,
 120 Kara Kam ay yarukda.

Kara Kam kara yerde,
 Kara Kam mavi gökte,
 Kara Kam kara gölde,
 Kara Kam engin denizde,
 Kara Kam akar suda,
 Kara Kam sözde, savda,
 Kara Kam kara dağda,
 100 Kara Kam düzlükte, düзде,
 Kara Kam savda, sözde,
 Kara Kamimde, izde,
 Kara Kam kara demirde,
 Kara Kam ak gümüşte,
 Kara Kam kızıl altında,
 Kara Kam kızıl odda,
 Kara Kam otta, ağaçta,
 Kara Kam yer yağında,
 Kara Kam Kömür Dağı'nda,
 110 Kara Kam Yar Suyu'nda,
 Kara Kam ak bulutta,
 Kara Kam gök bulutta,
 Kara Kam kara kuş kanadında,
 Kara Kam ak kuğu boynunda,
 Kara Kam gök böri donunda,
 Kara Kam gök böri ününde,
 Kara Kam Ak Azman belinde,
 Kara Kam od gözlü aygır yelesinde
 Kara Kam gün ışığında,
 120 Kara Kam ay ışığında.

Kamag yirte erür Kara Kam,
Kamag ödde erür Kara Kam;
Kara yirte, teñride erür,
Kar yağışda, bulıtda yorır;
Tü tümen yıl ötüpen kelür,
Tün kün öte yetipen kelür.
Bıñ yıl oza, bıñ yıl kidinte,
Biriye kün ortusınta erür;
Yıl yıl oza, yıl yıl kidinte,
130 Yırıya tün ortusınta erür.
Közde, köñülte, kügde, ünthe,
Kün togsıkda, kün batsıkda erür;
Kamag yirte erür Kara Kam,
Kamag ödde erür Kara Kam.

Her yerdedir Kara Kam,
Her zamandadır Kara Kam;
Kara yerdedir, göktedir,
Kar yağışta, bulutta yürür;
Binlerce yılı aşarak gelir,
Gece gündüz aşırp ulaşarak gelir.
Bin yıl önce de, bin yıl sonra da
Güneyde gün ortasında olur;
Yıllar önce de, yıllar sonra da
130 Kuzeyde gece ortasında olur.
Gözde, gönülde, nağmede, seste,
Gündoğuda, günbatıda olur;
Her yerde olur Kara Kam,
Her zamanda olur Kara Kam.

YARUK YAZ,
İLÇİ,
KARA KAM KELMİŞİN
AYUR

AYDINLIK BAHARIN,
ELÇİNİN,
KARA KAM'IN GELİŞİNİ
SÖYLER

not Edg

Kün-te bir kün ermiş,
Kün, teñride son ermiş.
Kümüş bulıt kalıkda
Kölige salmış ermiş.

140 Karta, kışda ötdi kün;
Kalık açdı, kitdi tün;
Kamağ bulıt açıldı,
Kara yirke tegdi kün.

Yazda kün yarur ermiş,
Yar subı yorır ermiş;
Yapyaşıl çimen üze
Yap çeçek turur ermiş.

150 Keyik külmiz oynaşur,
Kelür barır, yügrüşür;
Kezer yılan karınça,
Keler, baka sekrişür.

Günlerden bir gün imiş,
Güneş gökte som imiş.
Gümüş bulut havada
Gölgeler salmış imiş.

140 Kardan, kıştan geçti gün;
Hava açtı, gitti gece;
Bütün bulutlar açıldı,
Kara yere değdi gün.

Baharda güneş parlıyormuş,
Yarda sular yürüyormuş;
Yemyeşil çimen üstünde
Top top çiçek duruyormuş.

150 Geyik karaca oynaşıyor,
Gelip giderek koşuşuyor;
Geziyor yılan karınca,
Keler kurbağa zıplaşıyor.

Öküz tebi kaçışur,
Ördek kugu uçuşur;
Öter sarıg sandugaç,
Üdig sebig kuçuşur.

Tümen çeçek yazılır,
Türlüg turna tizilür;
Töşenür yazı yaban,
Törü ilte tüzülür.

160 Altun Tag tenri başı;
Açmış yaz, yapmış kışı;
Alan yış eb eb tolmuş,
Anunmuş tagın töşi.

Alan yışda kıl otağ,
Ak otağ, kızıl otağ...
Ağır ordu yadılmış,
Ara yirte al otağ.

Öküzler develer kaçışıyor,
Ördekler, kuğular uçuşuyor;
Ötüyor sarı bülbüller,
Aşk ile sevda kucaklaşıyor.

Binlerce çiçek yayılıyor,
Türlü turnalar diziliyor;
Döşeniyor ova yaban,
Töre ülkede düzenleniyor.

160 Altın Dağ göğün başı;
Açmış bahar, örtmüş kışı;
Alan bayır çadırla dolmuş,
Hazırlanmış dağın döşü.

Alanda bayırda kıl otağlar,
Ak otağlar, kızıl otağlar...
Ağır ordu yayılmış
Ara yerde al otağ var.

Al otağ kagan ebi,
Altun yarur kün kipi.
Adak üze turmuş kan,
170 Ajunka yorır sabı.

Urumda ilçi kelmiş,
Ot otçakda keçrülmiş;
Otuz tüşünte kidin
Ordu balık seçilmiş.

Tizilmiş böri eren,
Tişi erkek, kür küren.
Tiz tokuz urmuş ilçi,
Tilte urulmuş uran.

İlçi sunmuş ed tabar,
180 İlte yurtda negü bar.
İki kaganlık ara
İnç bolsu, yençilsü Par.

Al otağ kağanın otağı,
Altını parlar, sanki gün ışığı.
Ayakta duruyormuş han,
170 Acuna yürüyor buyruğu.

Urum'dan elçi gelmiş,
Oddan, ocaktan geçirilmiş;
Otuz moladan sonra
Başkent uzaktan seçilmiş.

Dizilmiş kurt gibi erler,
Dişi erkek, alplar baturlar.
Diz dokuz kez vurmuş elçi,
Dillerden yükselmiş naralar.

Elçi sunmuş nice armağan,
180 Elinde yurdunda neyse bulunan.
İki hakanlık arasında
Barış olsun, ezilsin İran.

İstemi Kan olurmuş,
İçig begler tolturmuş;
İlçi yolçı yirinte,
İl bodun taşra turmuş.

Köz açmış barça bodun,
Küdüp turur kan sabın.
Kül uçsar eşidilür,
190 Kök tenri tutmuş özin.

Kara Kam körmiş ordug,
Kamağ ebig, bodunug.
Kańça yıl, kaç öd öte;
Kamça bodunmuş bodug.

Kararmış kök tenri terk,
Kaçışmış, tań kalmış Türk.
Kam ermişin bilmemiş,
Kara başda tüşmiş börk.

İstemi Han oturmuş,
İçeriyi beğler doldurmuş;
Elçi yolcu öz yerinde,
Halk ise dışarda durmuş.

Bütün millet açmış gözünü,
Beklemede hânın sözünü.
Kül bile uçuşsa işitilir,
190 Gök Tanrı bile tutmuş özünü.

Kara Kam görmüş orduyu,
Çadırları, milleti, her şeyi.
Nice yıldan, zamandan geçip
Kam gibi sürünmüş boyayı.

Kararmış o an mavi gök,
Kaçışmış, şaşakalmış Türk.
Kam olduğunu anlamamış,
Kara başlardan düşmüş börk.

Kara Kamıg körti köz,
200 Kara bodun açdı köz.
Kam bulıtta süzülti,
Kan öñinte urtı tiz.

Kök böri bolup kelti,
Ak adgır bolup kelti,
Kök bulıt bolup kelti,
Ak kuğu bolup kelti,
Kün yaruk bolup kelti,
Ay yaruk bolup kelti.

Kara Kam İstemike kelti,
210 Kara Kam özi, kopup kelti.
Kara Kam İstemike kelti,
Kara Kam özi, tüşüp kelti.
Kara Kam başda börki kelti,
Kara Kam özi, agıp kelti.
Kara Kam uş ta kopuz kelti,
Kara Kam özi, ayıp kelti.

Kara Kam'ı gördü göz,
200 Kara bodun açtı göz.
Kam buluttan süzüldü,
Han önünde vurdu diz.

Gök börü oldu geldi,
Ak aygır oldu geldi,
Gök bulut oldu geldi,
Ak kuğu oldu geldi,
Gün ışığı oldu geldi,
Ay ışığı oldu geldi.

Kara Kam İstemi'ye geldi,
210 Kara Kam özü, koptu geldi.
Kara Kam İstemi'ye geldi,
Kara Kam özü, indi geldi.
Kara Kam başta börkü geldi,
Kara Kam özü, ağdı geldi.
Kara Kam işte kopuz geldi,
Kara Kam özü, söyledi geldi.

Yana Kara Kam, kam ermiş,
Yana kolça kopuz kolta.
Yana Kara Kam, kam ermiş,
220 Yana yorır yolta belte.

Yana Kara Kam, kam ermiş,
Yaşık, tenride yaruyur;
Yaşıl, sub boyda törüyür,
Yalñuk, kara yirte yoruyur;
Kan, törte olurur ermiş,
Kara Kam söz ayur ermiş:

Kara Kam men, kopup keltim,
İstemi Kanıg aytgalı.
Kara Kam men, çapıp keltim,
230 İstemi ünin aytgalı.

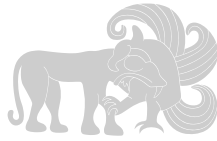
Yine Kara Kam, kam imiş,
Yine kolca kopuz kolda.
Yine Kara Kam, kam imiş,
220 Yine yürür yolda belde.

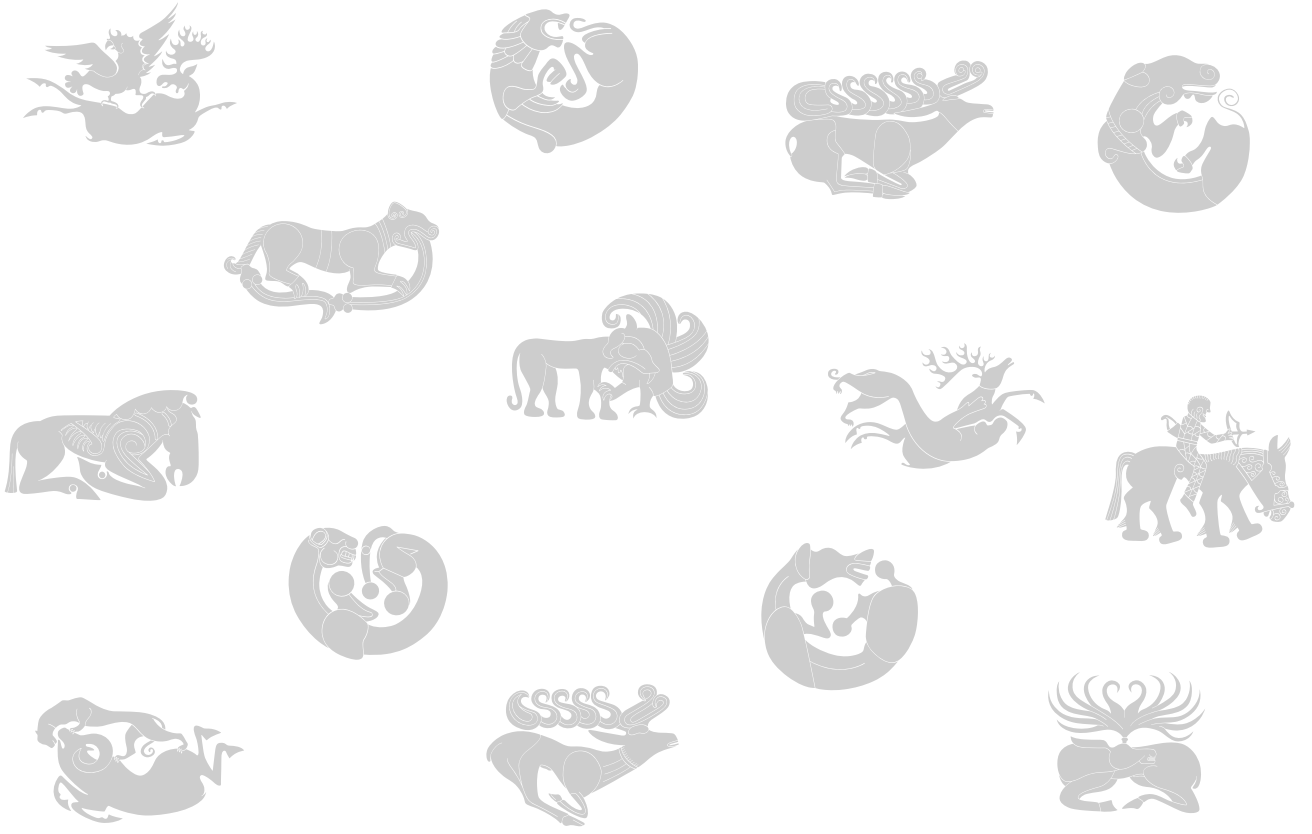
Yine Kara Kam, kam imiş,
Güneş, gökyüzünde parlıyor;
Yeşil ot, su boyunda bitiyor,
İnsanlar kara yerde yürüyor;
Han, tahtta oturuyor imiş,
Kara Kam söz söylüyor imiş:

Kara Kam'ım ben, kopup geldim,
İstemi Han'ı anlatmak için.
Kara Kam'ım ben, koşup geldim,
230 İstemi ününü anlatmak için.

İSTEMİ ÖZİN
AYUR

İSTEMİ KENDİSİNİ
ANLATIR

SÖZLÜK

A

a	: a, ey, ha (ünlem)
ab	: av
abça	: av kuşu gibi
abçı	: avcı
abıs	: kandil
abla-	: avlamak
ablak	: avlak, av yeri
ablan-	: avlanmak
aç	: aç
aç-	: açmak
açıg	: acı
açık-	: acıkmak
açıl-	: açılmak
açış-	: birlikte açmak
açlık	: açlık
açuk	: açık
ad	: ad, isim
adak	: ayak
adaş	: arkadaş
adgır	: aygır
adıg	: ayı
adıkla-	: şaşmak, şaşakalmak
adın	: başka
adın-	: değişmek
adır-	: ayırmak
adırıl-	: ayrılmak
adma	: başıboş
adnagu	: başka, başkası
adrı	: ayrı
adrıl-	: ayrılmak
adrılık	: ayrılık
adruk	: başka, başkası
adut	: avuç
ag-	: yükselmek, havalanmak
agı	: ipek kumaş; hazine
agıl	: ağıl
agınan-	: ağnanmak
agır	: ağır, itibarlı
agıt-	: yükseltmek

agız	: ağız
agnan-	: ağnanmak
agrı	: ağırı
agtar-	: devirmek
agtarıl-	: yere çalınmak, devrilmek
agu	: ağı, zehir
aguz	: ilk süt
ajun	: acun, cihan
ak	: ak, beyaz
ak-	: akmak
akar	: akan nesne, akan varlık; akılan yer
akar-	: ağarmak
Ak At	: ak at (özel isim)
Ak Azman	: Kara Kam'ın bindiği atın adı
Ak Burun	: Motun'un Çin ordusunu kuşattığı dağın adı (Çincesi Bay-dıng "ak zirve")
akın	: akın
akış	: akış
akıt-	: akıtmak
Akman At	: Tuman Yabgu'nun ve gençliğinde Batur'un atı
akru	: yavaş
Ak Tatar	: Ak Tatar
al	: al renk
al-	: almak
ala	: ala, alaca
aları	: alan, düz açıklık, ova
Al At	: al (doru) at (özel isim)
alçal-	: alçalmak
alda-	: aldatmak
alımla	: elma
alın	: alın; ön
alış-	: tutuşmak
alk-	: ölmek, yok olmak
alka-	: övmek; alkışlamak
alkal-	: övülmek
alkan-	: övülmek
alkaş	: övgü, hamdüsena
alkaş-	: birlikte alkışlamak
alkın-	: yok olmak
alkış	: alkış

s. 14-15

100x80 cm

163-166

Alanda bayırda kıl otağlar,
Ak otağlar, kızıl otağlar...
Ağır ordu yayılmış
Ara yerde al otağ var.

s. 24-25

100x80 cm

179-182

Elçi sunmuş nice armağan,
Elinde yurdunda neyse bulunan.
İki hakanlık arasında
Barış olsun, ezilsin İran.

s. 32-33

100x80 cm

195-201

Kara Kam'ı gördü göz,
Kara bodun açtı göz.
Kam buluttan süzüldü,
Han önünde vurdu diz.

s. 96

80x100 cm

1053

At belinde Kara Kam gelip

s. 110-111

70x50 cm

1247
Kam buluttan süzüldü

s. 129

80x100 cm

1487-1492
Geçen çağdan, başka yerlerden
Güldür güldür gürleyip Kam geldi.

Ak güvercin kılığında,
Alaca bulutun sırtında,
Dağ keçisi, kurt sesinde
Süzülüp yere Kam geldi.

s. 238-239

70x50 cm

2852-2860
Kalkın, ava varalım,
Tuğrul, ördek vuralım;
Kalkın, ava varalım,
Domuz, geyik vuralım,
Kalktı ava kırk yiğit,
Tozdu kırdı kırk yiğit;
Tuğcu başta, kırk yiğit,
Kalktı ava kırk yiğit.

s. 276

80x100 cm

3244
Gökbörü oldu kılavuz